

социальными процессами и поведением человека. Однако следует принимать во внимание ограниченность рефлексивного управления — важнейшего вида деятельности, всегда связанной с сознанием. Между тем рефлексия — очень важный, но не единственный тип сознания и вообще психики, поскольку она соотносится и отчасти является альтернативой бессознательному уровню психики, в частности, интуиции.

Рассмотренное выше множество разных философских концепций управления свидетельствует о сложности современного социума и поведения человека, каждая из них отражает и выражает какой-то один из аспектов существования и развития многомерного, внутренне дифференцированного, многослойного общества. Понятно, что необходимо принимать во внимание факторы различной природы, действующие в социуме и оказывающие влияние на поведение человека, чтобы можно было выбрать наиболее адекватную философскую основу системы управления в том или ином случае.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Эрк К. Д. Знание как новая парадигма управления // Проблемы теории и практики управления / К. Д. Эрк. — 1998. — № 2 — С. 2–14.
2. Капра Ф. Дао физики / Капра Ф. — СПб., 1994. — С. 198.
3. Судзуки Д. Основы дзэн-буддизма // Дзэн-буддизм / Д. Судзуки. — Бишкек, 1993. — С. 23.
4. Скворцов Л. В. Информационная культура как основа выживания человечества // Проблемы глобальной безопасности / Л. В. Скворцов. — М., 1995. — С. 23.
5. Волков Ю. Г. Человек. Энциклопедический словарь / Волков Ю. Г., Поликарпов В. С. — М., 1999. — С. 142.
6. Вютрих Х. А. Виртуализация как возможный путь развития управления // Проблемы теории и практики управления / Х. А. Вютрих. — 1999. — № 5. — С. 10.
7. Носов Н. Перспективы виртуальной цивилизации / Носов Н. — 1997. — № 6. — С. 7–14.
8. Сорос Дж. Алхимия финансов / Дж. Сорос. — М., 1996. — С. 49.

Третьяк О. А. — кандидат политических наук, доцент кафедры политологии Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.

УДК 323:321

ПОЛІТИЧНИЙ ЗМІСТ ФЕНОМЕНУ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ У СВІТОВІЙ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Стаття вивчає концептуальні засади публічної сфери політики у класичних соціально-філософських системах Нового часу. Розглядається співвідношення правового і політичного змісту публічності. Робиться висновок про значення методологічних настанов класичної філософії для політологічного наукового пошуку.

Ключові слова: публічність, публіка, держава, відкритість, громадськість, гласність

ПОЛИТИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ ФЕНОМЕНА ПУБЛИЧНОЙ СФЕРЫ В МИРОВОЙ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЙ ТРАДИЦИИ

Статья изучает концептуальные основы публичной сферы политики в классических социально-философских системах Нового времени. Рассматривается соотношение правового и политического содержания публичности. Делается вывод о значении методологических установок классической философии для политологического научного поиска.

Ключевые слова: публичность, публика, государство, открытость, общественность, гласность.

POLITICAL CONTENT OF PHENOMENON OF PUBLIC SPHERE IN WORLD'S SOCIO-PHILOSOPHIC TRADITION

Article examines the conceptual foundations of public policy areas in the classic social-philosophical systems of the modern era. We consider the relationship of legal and political content of publicity. The conclusion is the importance of methodological orientations of classical philosophy to political scientific search.

Key words: *publicity, public, state, openness, community, publicity.*

Проблема публічної сфери політики у світовій соціально-філософській традиції не розглядається як самостійна. У класичних працях вона не виходить за межі концептуалізації суспільства та проблем управління. Водночас, тенденцією висвітлення публічної сфери у філософських працях і системах є її зв'язок з важливими онтологічними характеристиками, такими, як спілкування, вирішення спільних проблем, спільне володіння, чи управління суспільством.

Історична і сучасна філософська думка акцентує увагу на рисах публічності як культурного явища. Філософське осмислення публічних справ в основному зосереджене на індивідуальних характеристиках людини, які дозволяють їй вступати у відносини з іншими індивідами, тому політичний характер публічної сфери розкривається, насамперед, у політико-філософських працях.

У межах сучасної теорії демократичної публічності також має прояв філософський характер наукового пошуку. Увага до фундаментальних політико-онтологічних та етико-соціальних проблем водночас потребує висвітлення ситуації стану політико-ідеологічних систем у перехідних суспільствах, в умовах протидії практиці маніпуляцій, деструктивних акцій громадянської непокори. Ці та інші аспекти розвитку політичної сфери поєднують традиційний соціально-філософський сенс публічності з нагальними проблемами політичного життя.

Теоретико-методологічні пошуки на предметному полі сучасної публічної сфери політики змушують звертати увагу на оцінку евристичних можливостей міждисциплінарного підходу до аналізу політики в умовах стрімких змін, властивих трансформаційним суспільствам, а також сталим демократіям в умовах глобальної інтеграції, встановлення нових меж системної взаємодії елементів політики і їх подальшого прогресу, стикається з певними труднощами. Одна з них — оцінка глобальної політичної системи та її співвідношення з політичними системами національних держав. У цьому контексті публічна сфера всесвітнього обсягу має бути оцінена або як нова глобально інтегрована публічна сфера, або як структура, що складається з національних публічних сфер. Також виникають питання щодо ментальної та етнокультурної специфіки можливостей взаєморозуміння та адекватного рівня співпраці на глобальному рівні публічної сфери політики.

Проблематику філософських та ціннісних аспектів розвитку публічної сфери політики активно вивчають вітчизняні вчені. Так, Р. А. Черноног [10] з'ясовано, що між державою та громадянським суспільством можуть існувати різні відносини — від антагонізму до взаємопідтримки, співробітництва, а «консенсус» держави та громадянського суспільства зникає, коли держава перетворюється з демократичної на авторитарну чи тоталітарну. У дослідженні також доведено, що інтенсивність процесу соціальної мобільності є одним з важливих показників зрілості правової держави та громадянського суспільства, втіленням такої їх принципової характеристики, як відкритість. Т. І. Пахомовою [7] проаналізовано ознаки системи державної служби (відкритість, динамічність, складність, наявність активних елементів), яка розвивається за умов сучасних викликів змінного зовнішнього середовища. Л. М. Опейдою [6] досліджено проблему цілісності людського буття через екзистенційно-особистісні виміри. Вчена обґрунтувала необхідність виділення феномену повсякденності як вихідного аспекта людського існування, що уможливує граничне буття людини, її виходи на межі, зрештою, уможливує саме життя. Попри зазначені зусилля, проблема значення соціально-філософських підходів до аналізу публічної сфери політики залишається за межами наукового вивчення.

Метою статті є встановлення змісту соціально-філософських уявлень стосовно публічної сфери політики. Завданнями є репрезентація основних напрямків філософської думки Нового часу у контексті публічності та відкритості, вказати значення концепту політичної публічності у межах основних дослідних завдань класичних філософських систем.

Побудова смислових об'єктів і вимірів політичної публічності розпочинається після періоду античності у межах філософії політики Нового часу. Зокрема, Томас Гоббс і Джон Локк розглядають публічні аспекти влади і державного правління у межах механістичної картини світу. У творах цих

мислителів публічність стає атрибутом розумної поведінки індивідів, також англійські мислителі наголошують на природному характері публічності, її притаманності діям людини.

Згідно з Дж. Локком, «раціональним означає мати волю до пошуку істини і перевірки власних думок, що припускає їх випробування у відкритій і вільній дискусії з іншими» [4, с. 24–26]. Отже, пошук істини припускає певну інтелектуальну свободу і терпимість. Передумовою нашого обговорення з іншими людьми складних наукових і політичних проблем є те, що ми не виключаємо, що можуть мати рацію та інші, що ми можемо навчитися у них. Таким чином, дискусія припускає установку на антидогматизм і відвертість. Виходячи з наявних аргументів, ми вважаємо, що те, що ми думаємо, є правильним.

Позитивні конотації публічної сфери у новочасній філософській розробці державності і політики у традиції Просвітництва закріплюють публічність у поняттях громадського стану, який є протилежним природному. Публічність у творах просвітників стає ознакою розвитку і модернізації. На думку Жана-Жака Руссо, розвиток суспільства і його ускладнення є свідченням деградації. У трактаті «Міркування про походження і підстави нерівності» [8]. Руссо описує два стани, властивих людському роду — природний і громадянський. Останній він, на відміну від багатьох попередників і сучасників, характеризує швидше негативно, ніж позитивно, оскільки його розвиток разом із удосконаленням мистецтв і наук сприяв не поліпшенню моралі, але зумовив поширення пороків, регрес людини.

Саме у творах Ж.-Ж. Руссо міститься філософське обґрунтування необхідності перетворення публічності, її нормалізації і відповідності положень до суспільного договору. Руссоїстська традиція поширилася на революції Франції і США, відкрила публічність як середовище політичної демократії мас. Концепт рівності, який був запропонований Жан-Жаком Руссо, має велике значення у системі обґрунтувань публічності. Вільність висловлювань і рівність в одному смисловому ракурсі дають поштовх до побудови нового значення публічності. Також Руссо, за рахунок використання публічності, описує сутність думки мас, загалом і всіх індивідів у суспільстві, на відміну від Джона Локка. Не випадково Жан-Жак Руссо є вченим-філософом, який залучив до наукового обігу поняття «громадської думки». Буквальний переклад французького виразу, який вперше зустрічається у нього в романі «Юлія, або нова Елоїза» (1761 р.).

Головним засобом проти аморальної політики І. Кант вважав публічність, гласність всіх політичних дій. Він вважав, що «несправедливі ті вчинки, які належать до права інших людей, максими яких несумісні з публічністю», при цьому «всі максими, які потребують публічності (аби досягти своєї мети), узгоджуються і з правом, і з політикою» [3, с. 303, 308].

Філософські пошуки в межах взаємодії держави і суспільства в більшості випадків в межах новочасної філософії не виходили за межі надання публічності другорядного значення певного атрибуту. Погляд Георга Вільгельма Гегеля на публічність здійснюється в площині користі для держави і громадянського суспільства. Крім того, публічність у межах модерністського підходу не входить до числа пріоритетів розвитку державності, при цьому ставлення Г.-В.-Ф. Гегеля до громадської думки є досить категоричним.

Важливою є наступна обставина: Г.-В.-Ф. Гегель висловлює положення про те, що громадську думку не слід враховувати при проведенні тієї або іншої політики. Політика, за Г.-В. Ф. Гегелем, повинна діяти незалежно від того, як її оцінює публіка, оскільки, на думку філософа, громадська думка не завжди є компетентною: «оскільки громадська думка не має ні масштабу розрізнення, ні здатності піднести у собі субстанціальну основу до певного знання, то незалежність від нього є перша формальна умова здійснення чогось великого і розумного...» [1, с. 351].

Визначення ролі та місця публічності у межах розвитку державної влади обґрунтовується на основі фахового управлінського підходу. Публічність є невід'ємною якістю в контексті розвитку і функціонування держави. Тому її місце і роль визначається доцільністю і функціональністю, при цьому держава і виступає ініціатором публічності.

Описуючи публічність в сучасній йому політиці, Г.-В.-Ф. Гегель виокремлює її нову ознаку, на якій не загострювали уваги античні і середньовічні автори — свободу слова. Філософ розуміє її як свободу публічного висловлювання громадської думки, безпечної для держави навіть у разі критики ним існуючого державного пристрою, адже «...міцність урядової влади заснована ... на публічності станових зборів — на публічності, оскільки в цих зборах раніше всього виступають ті, хто здатний висловити ґрунтовне і пов'язане з високим рівнем утвореної розуміння державних інтересів» [1, с. 352].

В контексті філософії права Г.-В.-Ф. Гегеля публічність є передумовою існування правової системи, важливим чинником обґрунтування легітимності державності та її установ. Прозорість і відкритість влади і держави є необхідною з точки зору визнання і підтримки влади суспільством. Проте, вона не є основою для виникнення влади і державності, як про це пише Дж. Локк.

Розробляючи теорію ідеальної держави та найбільш доцільної і обґрунтованої правової системи, Г.-В.-Ф. Гегель звертає увагу на те, що публічність як атрибут і якість влади може бути основою для державної суб'єктності громадян, особливо у випадках, коли владою в межах владних повноважень можуть здійснюватися зловживання.

Визнавши, що публічною владою у державі можуть зловживати, Г.-В.-Ф. Гегель розробляє механізм протистояння подібним явищам, що полягає в одночасному здійсненні контролю над вертикаллю влади з боку як вищестоящих контрольних державних органів, так і громадськості.

У філософії права Г.-В.-Ф. Гегеля цікавим у межах політологічного дослідження є методологічний підхід до публічності, як і всіх явищ в контексті функціонування держави. В першу чергу це поєднання методик аналізу і синтезу, в межах яких публічність властива як частина державного, громадського механізму влади, так і всій її цілісності. Публічність вписується у концепцію ідеальної держави Г.-В.-Ф. Гегеля, яка має працювати як злагоджений механізм. Діалектизм Г.-В.-Ф. Гегеля полягає у тому, що публічність влади і держави забезпечується як її функціонуванням, так і нормами громадського життя. Проте, політична суб'єктність народу у модерністській концепції Г.-В.-Ф. Гегеля відсутня.

У межах розвитку ідей Г.-В.-Ф. Гегеля російський вчений І. Н. Гомеров характеризує державу як специфічну публічну організацію. Під публічністю він розуміє відвертість державної організації: «державна — це до певної міри (частково) публічна, тобто відкрита частина суспільства. Це — та частина суспільства, яка відкрита для всіх його членів, так само як і для членів інших суспільств, більше, ніж інші його частини» [2, с. 477].

Разом із тим існує й альтернативне тлумачення публічності. В його основі покладено ідеї Ф. Енгельса. Визначаючи державність, він писав: «друга відмінна риса — установа публічної влади, яка вже не збігається безпосередньо з населенням, організуючим саму себе як озброєну силу. Ця публічна влада існує в кожній державі. Вона складається не лише з озброєних людей, але й з в'язниць і примусових установ різного роду. Маючи публічну владу і право стягнення податків, чиновники постають як органи держави над суспільством» [5, с. 170]. У цьому сенсі публічність означає, що судова діяльність є органічною складовою управлінсько-владних функцій держави і здійснюється ім'ям народу. У даному значенні термін «публічність» бере свій початок в розділенні права на приватне і публічне, яке існує, як відомо, з часів римського права і встановлює ступінь можливого втручання держави в особисті і сімейні відносини. При цьому для характеристики діяльності суду використовується не приватноправовий, а публічно-правовий початок, як це і належить самостійній гілці державної влади.

Особливим методологічним підходом у межах соціального філософського дослідження є значення публічності у межах політичної ідеології марксизму. Попри суб'єктивізм, розкривається значення публічності як соціального явища. Розгляд явища публічності К. Марксом і Ф. Енгельсом ведеться поза межами процесів прийняття владних рішень, які становлять основу політичних взаємодій. Отже, згідно з настановами марксизму, поняття «публічне право», «публічна влада», поза сумнівом, відображають соціально-політичні, а не інформаційно-комунікативні засади осмислення політичної публічності.

Антитезою кантіанській моральнісній розробці політичної публічності є філософський дискурс постмодерну. Зокрема, Мішель Фуко дещо механістично фіксує значення публічності поза межами моралі. У контексті практик споглядання і демонстративності публічність виступає атрибутом соціального буття людини, її щоденної онтології у сучасному і постсучасному світі. Прикладом такого квазібуденного тлумачення публічності є аналіз М. Фуко публічної страти [9]. Незважаючи на укоріненість тлумачення і розкриття зміни публічності у кантіанській та гегельянській традиціях, ці філософські течії створюють основу для визначення конституювання публічності у філософському дискурсі. З виходом на сфери соціалізації і природи людини, також на основі канто-гегельянської традиції будуються різноманітні екскурси до духовно-психологічних настанов публічного життя.

Навіть не повний аналіз філософських визначень публічності свідчить про глибинні мотиви, укоріненість категорії публічного у провідних філософських традиціях і системах. Водночас необхідно констатувати службовість і атрибутивність публічності, відсутність певного емпіричного

підгрунтя. Реальне місце і роль в межах політики, влади і комунікації, не розглядаються на фаховому рівні у межах діяльності класичних політико-філософських шкіл.

Висновки

Поява публічної сфери у соціально-філософській традиції в античні часи та її відродження у Новий час, концептуалізація у період сучасності проходили низку етапів, які зумовлювали трансформацію змісту публічної сфери. Для мислителів античності публічна сфера була природним середовищем функціонування соціуму, основою політики. Основним здобутком філософської теорії античності у дослідженнях публічної сфери слід вважати поєднання соціального та політичного змістів значення публічної сфери. Ця конститутивна єдність зумовила розвиток концепту та явища публічної сфери на довгі століття.

Огляд згадувань публічної сфери у соціально-філософських побудовах минулого дає змогу зрозуміти, що публічна сфера була концептом, який виступав допоміжною ланкою у побудові цілісних та системних поглядів на суспільство, державу і правління. Водночас згадування публічної сфери більшої частини філософських джерел є контекстним. Проте, основа філософського розгляду публічної сфери розкриває антропологічний зміст публічності. Публічність — це і політичне, і соціальне, і індивідуальне, і колективне одночасно. Це спосіб життя людини як окремої особи, спосіб стимулювання і виразу її якостей у її відношенні до інших людей.

Конституювання публічності як сфери спільного, загального у суспільному бутті є важливою рисою та наслідком філософських розробок цієї проблематики. Нарощування філософських знань та рефлексій щодо публічної сфери забезпечило багаторазове та досить повне відображення публічного у побуті, мистецтві, громадській діяльності. Формування соціальної філософії як особливого напрямку досліджень сформувало ідейний спадок, який, в свою чергу, зумовив появу загальнокультурних стереотипів щодо публічності та публічної сфери. Констатація атрибутивності публічної сфери стосовно демократії та громадянського суспільства слугує фундаментальним підґрунтям для політологічного теоретичного дослідження. Перспективною подальших досліджень у напрямку, порушеному даною статтею, є дослідження соціально-гуманітарних дисциплінарних концепцій публічної сфери політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. — М.: Наука, 1990. — 678 с.
2. Гомеров И. Н. Государство и государственная власть / И. Н. Гомеров. — М.: Просвещение, 2002. — 556 с.
3. Кант И. Сочинения в шести томах / И. Кант. — Том 3. — М.: Мысль, 1964. — 799 с.
4. Локк Дж. Сочинения в 3-х т. / Дж. Локк. — Т. 1. — М.: Мысль, 1985. — 621 с.
5. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. — М.: Политиздат. — Т. 21. — 568 с.
6. Опейда Л. М. Проблема цілісності людського буття: філософсько-антропологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.04 / Л. М. Опейда; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2010. — 20 с.
7. Пахомова Т. І. Механізми функціонування системи державної служби в період суспільних реформ: Автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.03 / Т. І. Пахомова; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. — К., 2007. — 32 с.
8. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Ж.- Ж. Руссо — М.: КАНОН-Пресс, 1998. — С. 54.
9. Фуко М. Что такое Просвещение? / М. Фуко. — Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Fuko_intel_power/Fuko_18.php
10. Черноног Р. А. Держава і громадянське суспільство: соціокультурні аспекти розвитку: Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Р. А. Черноног; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. — К., 2003. — 20 с.